

Nr 38.

Ankom till riksdagens kansli den 7 november 1941 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

Genom en den 17 oktober 1941 dagtecknad proposition, nr 308, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

L a g

angående ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

Härigenom förordnas, att 75 § lagen den 12 maj 1917 om expropriation skall såsom 108 § införas efter 107 § i lagen, därvid paragrafens rubrik skall erhålla nummerbeteckningen 11, samt att såsom 75 § skall, med rubrik av nedan angiven lydelse, införas följande bestämmelse:

2. Särskild bestämmelse om expropriation för rikets försvar.

75 §.

Bifalles ansökning om expropriationsrätt för befästning, övnings- eller förläggningsplats för krigsmakten, skjutbana eller eljest för rikets försvar, äge Konungen, om särskilda skäl därtill äro, medgiva, att marken må tagas i besittning, sedan stämning i expropriationsmålet utfärdats.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

I skrivelse den 28 februari 1941 har arméförvaltningens fortifikationsstyrelse hemställt att åtgärder snarast måtte vidtagas i syfte att möjliggöra ett tidigare besittningstagande vid expropriation för försvarsändamål. Styrelsen har därvid anfört bland annat:

Före den nu gällande expropriationslagens tillkomst var expropriationsförfarandet reglerat genom Kungl. förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov. Enligt § 2 i denna förordning skulle Konungen bestämma tiden, då expropriationsföremålet fick

tillträdas — såframt icke frivillig överenskommelse mellan parterna träffats i detta avseende. Bestämmandet av ifrågavarande tidpunkt skulle ske innan stämning i expropriationsmålet utfärdades — alltså på ett tidigt stadium av förfarandet. Om expropriationsersättningen ännu icke var bestämd, när den för tillträdet fastställda dagen var inne, fick ianspråktagandet ändock ske, därest borgen för ersättningsbeloppet samt för kostnad och skada ställdes av sökanden. (Regeln om ställande av borgen gällde dock ej Kronan.)

Av förarbetena till nu gällande expropriationslag framgår, att lagstiftarna i den nya lagen icke ville upptaga den regel, som enligt 1866 års förordning gällde i fråga om tiden för expropriationsföremålets tagande i anspråk. Orsaken härtill vore, att nämnda regel i sin generella utformning visat sig mindre lämplig och tillika stode i motsatsförhållande till den vid lagförslagets utarbetande hävdade principen, att expropriationsersättningen skulle betalas senast samtidigt därmed, att den egendom, som exproprierades, frånhändes dess ägare. Behovet att fasthålla denna sats framträdde, enligt förarbetena, med särskild styrka, om expropriationen medförde någon större rubbning i den därav berördes egendomsförhållanden. En fastighetsägare kunde, om hans fastighet helt och hållet eller till väsentlig del bleve föremål för expropriation, komma i en mycket prekär situation, därest egendomen — såsom tidigare icke så sällan skett — tillträdde av den exproprierande långt innan ersättningen utbetalades, detta givetvis alldeles särskilt, om fastigheten utgjorde ägarens enda inkomstkälla. Visserligen förekomme även ofta, att expropriationsområdet icke hade så stor betydelse för jordägaren, att det för honom skulle medföra någon större olägenhet att avstå området utan omedelbar betalning. Svårigheterna att i lag uppdraga en generell gräns mellan de fall, då besittningstagande utan omedelbar betalning skulle kunna medgivas, och de fall, då det icke kunde medgivas, vore emellertid av den art, att ett avsteg från huvudregeln om betalning vid tillträdet endast borde medgivas i mera särpräglade undantagsfall (såsom t. ex. vid expropriation för järnvägar eller farleder).

I överensstämmelse med förarbetenas synpunkter stadgar också expropriationslagen, att den egendom (fastighet, del av eller särskild rätt till sådan), som är föremål för expropriationsförfarande, regelmässigt icke må av den exproprierande tagas i besittning, förrän den av rätten i expropriationsmålet bestämda ersättningen blivit nedsatt hos Konungens befallningshavande (§§ 49 och 54). Endast i vissa särskilda fall (såsom vid expropriation för allmänna vägar, järnvägar eller farleder) är det sökanden medgivet att vid ett tidigare skede i förfarandet taga expropriationsföremålet i anspråk (§§ 78, 82, 88, 91).

Därest den exproprierande vill taga marken i anspråk på ett tidigare stadium än nyss angivits, är han hänvisad till att söka träffa frivillig uppgörelse med egendomens ägare.

Inom fortifikationsstyrelsens ämbetsområde kunna emellertid — såsom också i praktiken visat sig — allvarliga olägenheter uppkomma därigenom, att det sålunda under ofta ganska lång tid efter det Kungl. Maj:t medgivit expropriation är beroende av markägarens goda vilja, om den med beslutet avsedda egendomen skall få tagas i anspråk för avsett ändamål eller ej.

Vad först angår befästningar är det ju — även i tider, då möjlighet att genom förfogande eller rekvisition skaffa tillgång till erforderlig mark icke är tillfinnandes — ofta av stort intresse, att anläggningarna kunna utföras med så liten tidsutdräkt som möjligt. Om i dylikt fall uppgörelse med markägaren icke kan träffas om tillträde av fastigheten på ett tidigare stadium, kan genom nu gällande bestämmelser förorsakas avsevärt dröjsmål — icke blott genom den tid, som åtgår för ersättningsbeloppets bestämmande, utan

även därigenom, att rätten att ianspråktaga egendomen kan komma att inträda vid en tid på året, då väderleksförhållandena måhända lägga hinder i vägen för anläggningens utförande.

Till vad redan anförts komma ytterligare synpunkter, som hänföra sig till det förhållandet, att under krisförhållandena sedan hösten år 1939 mark för befästningsändamål i ganska stor utsträckning anskaffats med anlåtande av bestämmelserna i rekvisitions- och förfogandelagarna. När en gång åter normala förhållanden inträda och nyssnämnda lagar upphöra att vara tillämpliga, blir det nödvändigt att, i den mån befästningsanläggningarna skola bibehållas, antingen åstadkomma frivillig uppgörelse med vederbörande markägare eller ock anlita expropriationsförfarande för att trygga områdenas fortsatta användning för avsett ändamål. Även om man bör räkna med en viss övergångstid, då — ehuru fredliga förhållanden inträtt — den genom rekvisition eller förfogande tillskapade rätten alltjämt äger bestånd, torde i åtskilliga fall befinnas önskvärt, att, för undvikande av en intervall i rätten att använda marken, sedan tillstånd till expropriation av Kungl. Maj:t medgivits, den med expropriationsansökningen avsedda egendomen får så snart som möjligt tagas i besittning.

De här förut beträffande befästningar anförda synpunkterna kunna i viss utsträckning göras gällande även då fråga är om expropriation för vissa andra militära ändamål, såsom t. ex. anläggningar för luftbevakning.

Vad återigen angår andra militära expropriationsändamål, såsom för övnings- eller skjutfält, kunna väl icke anföras samma synpunkter som i fråga om befästningar, men det kan dock tänkas tillfällen, då det är av betydande intresse, att mark, som för dylikt ändamål må exproprieras, snarast får tagas i besittning; så t. ex. om fara föreligger, att för övningsändamål värdefullt skogsbestånd spolieras genom avverkning efter ett expropriationsbeslut.

Det synes sålunda fortifikationsstyrelsen angeläget, att sådan ändring vidtages i expropriationslagen, att, då fråga är om expropriation för militärt ändamål, möjlighet beredes den exproprierande att på ett tidigare stadium än nu är fallet tvångsvis ianspråktaga den med expropriationsbeslutet avsedda egendomen.

Vidkommande utformandet av berörda lagändring, synes det visserligen styrelsen, att principiella betänkligheter icke borde möta mot att, då det gäller nutida befästningsanläggningar, införa en generell bestämmelse liknande den, som redan finnes i fråga om allmänna vägar, järnvägar etc., och sålunda innehållande, att den exproprierande må taga marken i besittning, så snart stämning i expropriationsmålet utfärdats. Då emellertid sagda regel av hänsyn till den enskildes rätt icke synes böra utsträckas att gälla även vid expropriation för andra militära ändamål än befästningar och då en enhetlig bestämmelse synes mest tilltalande, vill styrelsen ifrågasätta, att — i viss anslutning till 1866 års förordning men med större hänsynstagande till enskild rätt — i expropriationslagen införas den regeln, att Konungen må, därest expropriationsrätt medges kronan för ändamål, som i § 1 punkt 1 i expropriationslagen sägs, föreskriva, att egendomen må tagas i besittning, så snart stämning i expropriationsmålet utfärdats. En dylik regel synes styrelsen väl avväga det allmännas och den enskildes intressen mot varandra.

Föredragande departementschefen, statsrådet Westman, har anförts:

»För det av fortifikationsstyrelsen angivna ändamålet torde en ny bestämmelse böra införas i lagen om expropriation, lämpligen såsom 75 §. Bestämmelsen torde böra innehålla, att när ansökning om expropriationsrätt för

befästning, övnings- eller förläggingsplats för krigsmakten, skjutbara eller eljest för rikets försvar bifalles, Konungen äger medgiva, att marken må tagas i besittning, sedan stämning i expropriationsmålet utfärdats. Denna befogenhet synes dock böra begränsas till sådana fall, då särskilda skäl föreligga. Tydligt är, att under sådana förhållanden som de nu rådande dylika skäl i regel torde föreligga, medan under normala förhållanden speciella omständigheter måste kunna åberopas. I detta sammanhang bör med anledning av vad fortifikationsstyrelsen anfört påpekas, att enligt 5 § lagen om expropriation Konungen äger meddela erforderliga bestämmelser för att trygga fastighets användning för det avsedda ändamålet. Genom sådana föreskrifter torde bland annat kunna uppställas förbud mot avverkning av skog som med hänsyn till ändamålet med expropriationen bör bibehållas.

Den nuvarande 75 § i lagen torde böra flyttas till slutet av lagen och införas såsom 108 §.»

Utskottet.

Utskottet har vid sin granskning av det genom propositionen framlagda förslaget icke funnit anledning till erinran mot detsamma och får alltså hemställa,

att förevarande proposition måtte bifallas av riksdagen.

Stockholm den 4 november 1941.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Norman, Linder, Olof Carlsson, Tamm, Holstenson, Nils Elowsson, Linnér* och *Gustaf Elofsson*;

från andra kammaren: fröken *Hesselgren*, herr *Hage*, fröken *Andersson*, herrar *Olovson* och *Wallén*, fröken *Rosén* samt herrar *Holm* och *Hermansson*.